

יסודות יומא

שיעור ארבעה עשר

פרישה מן ההיכל בשעת הקטרה

מקורות

- א. ויקרא פרק טז פס' יז; בכור שור, שם
- ב. גמ' יומא מג-מד: "תנו רבנן וכל אדם... שתי קדושות"
- ג. רש"י יומא מד: ד"ה קדושת היכל
- ד. ביאור הר"פ פערלא לספר המצוות לרס"ג, לאוין ל"ת קפג
- ה. שיעורי הגר"ד, הלכות יום הכיפורים, עמ' צא-צב

בכור שור ויקרא טז, יז

וכל אדם לא יהיה באהל - מפני אימת השכינה שבאה בענן הקטרה, כדכתיב: 'כי בענן אראה על הכפרת'. וגם שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים כשהוא פותח פתח האמה טרקסון ליכנס.

ביאור הר"פ פערלא לספר המצוות לרס"ג, לאוין ל"ת קפג

וע"פ מה שביארנו יתבאר מה שכבר נתעוררו רבים לתמוה על כל מוני המצוות שלא מנו במנין הלאוין הלאו המפורש בתורה (בפרשת אחרי) וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו. והוא אזהרה שלא יהא שום אדם בהיכל בשעה שמקטירין קטורת בכל יום. וביורה"כ כשמקטיר כה"ג לפני ולפנים. ובשעת מתן דמים של חטאות הפנימיות. כדאמרין ביומא (פרק טרף בקלפי מ"ד ע"א) עיין שם וברמב"ם (פ"ג מהלכות תמידין. ובפ"ד מהלכות עבודת יוה"כ) עיין שם. והוא דבר מתמיה. ולא ראיתי מי שעלה בידו לסלק תמיהא זו אפילו במקצת...

והנראה בזה ע"פ מאי דאמרין ביומא (פרק טרף בקלפי מ"ד ע"א) תני רב חנניא למדנו לקטורת שמכפרת שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם ותנא דבי רבי ישמעאל על מה הקטורת מכפרת. על לשון הרע. יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי. ופירש"י. וז"ל סתם לשון הרע בחשאי הוא עיין שם. ומשמע מזה דדבר שבחשאי הו"ל דומיא דמעשה חשאי מה מעשה חשאי. דהיינו לשון הרע. העושה המעשה. דהיינו המדבר לשון הרע. הוא נזהר לעשות מעשיו בחשאי שלא ישמעו אחרים את דבריו. ובכך יתודע הדבר להאיש שדיבר עליו רעות שהוא המדבר. אף דבר שבחשאי דהיינו קטורת על העושה המעשה דהיינו המקטיר. הוא שמוטל עליו שלא יקטיר אלא בחשאי. ולא יהיה כל אדם באהל מועד בבואו להקטיר. אבל אחרים לא הוזהרו מלהיות שם בשעת הקטרה. וא"כ אין זה אלא אחד מדקדוקי מצות הקטרה שצריכה להיות דוקא בחשאי. והכי נמי משמע לישנא דקרא דכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו. דמשמע ודאי דכך היא עבודה זו בענין שלא יהיה שם אדם משום דהו"ל דבר שבחשאי. אבל אין אדם מוזהר על כך שלא יהיה שם. דא"כ הכי הו"ל למיכתב וכל אדם יצא מאהל מועד וגו'. או וכל אדם לא יראה באה"מ או לא יבא באהל מועד וגו'. אלא ודאי אינו אלא מדקדוקי העבודה ועל המקטיר הוא שהטיל הכתוב שלא להקטיר אלא בחשאי כשאין אדם שם דומיא דמעשה חשאי דבעל המעשה הוא צריך להזהר לעשות בחשאי ולא הרואה והשומע ממנו. ולכן אמרו יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי. דמשמע דשניהם בענין אחד ממש הם...

ועכ"פ מתבאר לנו עפ"ז דקרא דוכל אדם לא יהיה באהל מועד לא אתי לאזהרה להנכנסים שם. אלא אינו אלא אחד מדקדוקי עבודת הקטורת ומתן דמים בפנים. ונראה להביא ראיה לזה מדברי הירושלמי (פ"ה דיומא ה"ב) דגרסינן התם ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה. ובשנה האחרונה אמר להם בשנה הזאת אני מת. אמרו לו מהיכן אתה יודע. אמר להם כל שנה ושנה שהייתי נכנס לבית היה זקן אחד נכנס עמי ויוצא עמי. ובשנה הזאת נכנס עמי ולא יצא עמי. בעון קומי רבי אבהו והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו' אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד. א"נ מי אמר לי דהוה בר נש אני אומר דהקב"ה היה עיין שם. והשתא אם איתא דהך קרא הוא אזהרה להנכנסין. מאי פריך אטו תורה ניתנה למלאכים שיהיו מוזהרים באזהרות שבתורה. תורה לא ניתנה אלא לישראל ואין מלאכים מוזהרים עליה ועיי' בשבת (פרק רבי עקיבא פ"ח ע"ב) ובפסיקתא רבתי (סוף פרשה כ"ו) עיי"ש.ה. ומחאי טעמא קשה ג"כ בעיקר הך דרשא דירושלמי. דאם איתא דהך קרא לאזהרה לנכנסין הוא דאיתא. היכי שייך לרבות מלאכים בכלל אזהרה זו כיון דלא ניתנה תורה למלאכים כלל אלא לישראל. אלא ודאי מוכרח מזה דהך קרא דוכל אדם לא יהיה באהל מועד אלא אחד מדקדוקי עבודת הקטרה ומתן דמים. ועל העובד הוא דרמיא מילתא שלא יקטיר ולא יזה אלא בחשאי כשאין שום אדם שם. ולענין זה הוא דקמריבין בירושלמי אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם. לומר דגם המלאכים בהיותם שם פוסלין ההקטרה. והיינו דפריך התם על שמעון הצדיק שהקטיר ועשה מתן דמים לפני ולפנים כשהיה עמו אותו זקן אף על פי שידע דמלאך הוה. ועל זה משני ליה שפיר דהקב"ה הוה. כלומר שהיה יודע כך לשמעון הצדיק דזה היה הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. וכיו"ב בפ"ק דברכות (ד' ע"א) עייין שם. ופשיטא דבזה לא שייך קרא דוכל אדם לא יהיה וגו'.

שיעורי הגרי"ד, עבודת יום הכיפורים, עמ' צא-צב

חובת הפרישה הזכרה על ידי הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ (פ"ד ה"ב) ובהל' תמידין ומוספין (פ"ג ה"ג) ביחס להקטרת הקטורת ומתן דמים בהיכל, אך לא הובאה בהל' ביאת מקדש, אשר שם לכאורה מקומה. ובטעם הדבר שמעתי מאבא מארי זצ"ל, שלא נקבע כאן איסור גברא דביאת מקדש, אלא דין בסדר וצורת העבודה, שהיא צריכה להתבצע בהעדר כל אדם. והביא ראיה עצומה לכך מדברי הירושלמי (פ"ה ה"ב) ביחס לזקן לבוש ועטוף הלבנים שהיה מלווה את שמעון הצדיק בכניסתו ויציאתו מקודש הקדשים: 'בעון קומי רבי אבהו: והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקודש עד צאתו', אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם, לא יהיו באהל מועד. אמר לון: מה אמר לי דהוה בר נש, אני אומר דהקב"ה היה. והרי איסורים לא שייכים כלל ביחס למלאכים, שהרי לא ניתנה תורה למלאכי השרת. על כרחנו, אם כך, שלא נאסרה נוכחות אדם מפאת איסור הכניסה אלא מצד טיב ודרך העבודה.

בפרשת אחרי מות מפרטת את התורה סדר עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים. לאחר תיאור הקטרת הקטורת בקודש הקדשים והזאת הדמים בקודש הקדשים ובהיכל, אומרת התורה:

וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקודש עד צאתו, וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל.
[ויקרא טז, יז]

מכתוב זה לומדים חז"ל [יומא מד.] על איסור להימצא בהיכל בשעת הקטרת הקטורת ובשעת מתן הדמים בהיכל.

הרי"פ פערלא תמה מדוע מוני המצוות לא מנו במניין הלאוין אזהרה זו, שלא להיכנס להיכל בשעת הקטרת הקטורת ובשעת מתן הדמים הנעשים בפנים. הרי"פ פערלא מתרץ:

דקרא ד'וכל אדם לא יהיה באהל מועד' לא אתי לאזהרה להנכנסים שם, אלא אינו אלא אחד מדקדוקי עבודת הקטורת ומתן דמים בפנים. [ביאור לספר המצוות לרס"ג, לאוין קפג]

לטענת הר"פ פערלא, כתוב זה אינו מזהיר את הכהנים שלא ייכנסו להיכל בשעת הקטרה ובשעת מתן הדמים בפנים, אלא הוא מורה לכהן לעשות עבודות אלו בשעה בה אין איש בהיכל. בשל כך, דין זה הוא פרט בדיני הקטרת הקטורת ועבודות הדם בהיכל, ולכן הוא אינו נמנה כאזהרה¹.

הר"פ פערלא טוען כי הבנה זו מדויקת בלשון הכתוב:

והכי נמי משמע לישנא דקרא דכתיב 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו'. דמשמע ודאי דכך היא עבודה זו בענין שלא יהיה שם אדם משום דהוי ליה דבר שבחשאי. אבל אין אדם מוזהר על כך שלא יהיה שם. דאם כן הכי הוי ליה למיכתב 'וכל אדם יצא מאהל מועד' וגו', או 'וכל אדם לא יראה באהל מועד' או 'לא יבא באהל מועד' וגו'. [שם]

לפי דבריו, העובדה שלשון הכתוב מופנית כלפי הכהן העובד ולא כלפי הנכנס או הנמצא בהיכל, מלמדת כי זוהי אינה אזהרה לכהנים שלא ייכנסו להיכל, אלא זהו פרט בדיני עבודות אלו.

הגר"ד סולוביצ'יק מדייק הבנה זו ממיקומה של הלכה זו בפסקי הרמב"ם:

חובת הפרישה הוזכרה על ידי הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ (פ"ד ה"ב) ובהל' תמידין ומוספין (פ"ג ה"ג) ביחס להקטרת הקטורת ומתן דמים בהיכל, אך לא הובאה בהל' ביאת מקדש, אשר שם לכאורה מקומה. ובטעם הדבר שמעתי מאבא מארי זצ"ל, שלא נקבע כאן איסור גברא דביאת מקדש, אלא דין בסדר וצורת העבודה, שהיא צריכה להתבצע בהעדר כל אדם.

[שיעורי הגר"ד, עבודת יום הכיפורים, עמ' צא-צב]

הר"פ פערלא והגר"ד סולוביצ'יק מביאים להבנה זו ראיה מדברי הירושלמי:

בעון קומי ר' אבהו: והא כתיב "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו" – אפילו אותן שכתוב בהן 'ודמות פניהם פני אדם' לא יהיו באהל מועד.

[ירושלמי יומא פ"ה ה"ב]

הירושלמי לומד מדרשה שגם מלאכים אינם נמצאים בהיכל "בבואו לכפר בקודש עד צאתו". לטענת הר"פ פערלא והגר"ד סולוביצ'יק, אם כתוב זה מלמד על איסור הימצאות בהיכל בשעת עבודות אלו, אין מקום להחיל איסור זה על מלאכים, שאינם שייכים באיסורים ובמצוות. ואם כן, מכך שכתוב זה אמור גם ביחס למלאכים עולה כי הוא אינו מלמד על איסור, אלא על אופיין של עבודות אלו: עבודות אלו צריכות להיעשות באין רואה, כאשר בהיכל אין נוכחות – לא של בני אדם ולא של מלאכים.

על אף ראיות אלו, בדברי רש"י מבואר שלא כהבנה זו. רש"י כותב בביאור הגמ' [יומא מד:]: האומרת כי חכמים גזרו שלא להימצא בשעת הקטרה גם 'בין האולם ולמזבח':

ועביד הרחקה לפרוש מבין האולם ולמזבח פרישה לכל העזרה, דילמא עייל לאולם וקא עבר א'לא יהיה באהל מועד'. [רש"י יומא מד: ד"ה קדושת]

מבואר בדברי רש"י, כי הכתוב "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד" אינו מופנה כלפי הכהן הגדול אלא כלפי שאר הכהנים, והוא מזהיר אותם שלא להימצא בהיכל בשעת עבודות אלו.

¹ הר"פ פערלא טוען, על פי דרכו, כי דין זה הוא לעיכובא: "ולפי זה נראה, דאם עבר והקטיר שלא בחשאי שלא הפרישו כל אדם מאהל מועד בשעת הקטרה נפסלה ההקטרה, דהרי חוקה כתיב בפרשה. דכתיב 'והיתה לכם לחוקת עולם', וכל מקום שנאמר חוקה אינו אלא לעכב". [הר"פ פערלא דן האם דין זה הוא לעיכובא רק לגבי הקטרת הקטורת או גם לגבי מתן הדמים]. וע"ע 'זרע אברהם' [סי' מח אות ו] הדין בכך.

מחלוקת זו בהבנת הכתוב "וכל אדם לא יהיה באהל מועד", האם זהו דין באופן ביצוע עבודות ההקטרה ומתן הדמים בהיכל או אזהרה האוסרת על הכהנים מלהימצא בהיכל בשעה זו, מלמדת על שתי תפיסות שונות בביאור מהותו של דין זה. לפי דרכם של הר"פ פערלא והגר"ד סולוביצ'ק, דין זה נובע מאופיין של עבודות ההקטרה ומתן הדמים בהיכל. עבודות אלו הן עבודות האמורות להיעשות ב'חשאי' – באופן אינטימי ונסתר מעין כל – ולכן הימצאות כהנים בשעה זו בהיכל פוגמת במהותן של עבודות אלו.² לעומת זאת, לפי דרכו של רש"י, נראה כי דין זה נובע ממעמדו של ההיכל בשעת עשיית עבודות אלו. עבודות אלו גורמות להשראת שכינה בהיכל, ומחמתה אסור להימצא בשעה זו בהיכל.

ההבנה המבוארת לפי דרכו של רש"י, כי איסור ההימצאות בהיכל נובע מחמת השראת השכינה בשעת עבודות אלו, מפורשת בדברי רבי יוסף בכור שור:

וכל אדם לא יהיה באהל – מפני אימת השכינה שבאה בענן הקטרת, כדכתיב: 'כי בענן אראה על הכפרת'.
[בכור שור ויקרא טז, יז]³

דברי רבי יוסף בכור שור אמורים לגבי הקטרת הקטורת, ואכן קל לראות את הקשר בין ענן הקטורת להשראת השכינה הנגלית בענן.⁴ קשה יותר להבין מדוע עבודות מתן הדמים בהיכל גורמות להשראת השכינה בהיכל.⁵ בביאור הדבר נראה, כי המשמעות של כפרת הקודש היא חידוש השראת השכינה בהיכל. הטומאה גורמת לסילוק השכינה וריחוק ממנה, ואילו כפרת הקודש יוצרת השראת שכינה מחודשת במקדש. באופן זה, שעת עשיית העבודות המכפרות את הקודש היא שעה בה השכינה נוכחת בכל ההיכל, ולכן אסור להימצא בהיכל באותה שעה.

נראה להעמיק דברים אלו ולטעון כי אמנם ההיכל הוא "בית ה'", אך בדרך קבע השכינה נוכחת דווקא בקודש הקדשים, ואילו ההיכל מתפקד כמקום העבודה. עם זאת, בשעת הקטרת הקטורת בהיכל ובשעת מתן הדמים בהיכל, השכינה נוכחת בכל הבית. לכן, כשם שאסור להימצא בקודש הקדשים, כך אסור להימצא באותה שעה בהיכל כולו.⁶

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

² נראה להבין כי כפרת האדם נעשית בפומבי, אך כפרת הקודש במהותה היא עניין מוצנע, שעליו להיעשות באופן נסתר, ללא נוכחות כהנים נוספים. [וע"ע בדברי הגמ' [יומא מד; זבחים פח]: לגבי הקטורת: "יבוא דבר שבחשאי וכפר על מעשה חשאי"].

³ הבכור שור מוסיף ומביא טעם נוסף לאיסור זה: "וגם שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים כשהוא פותח פתח האמה טרקסון ליכנס".

⁴ הגדרה זו בטיבה של הקטורת נידונה בשיעור הקודם [הקטרת הקטורת].

⁵ מטעם זה, הרב אהרן ליכטנשטיין [קדושת אביב עמ' 424] מציע כי חובת הפרישה בשעת הקטרת הקטורת וחובת הפרישה בשעת מתן הדמים בהיכל נובע מטעמים שונים: "את חובת הפרישה בשעת ההקטרה ממקום ההקטרה עצמו, דהיא דין דאורייתא, יש להסביר לאור נוכחות השכינה המתלווה להקטרת הקטורת. ואף דילפינן חובת פרישה גם בשעת מתן הדמים בגזירה שווה מהקטרת הקטורת (כמבואר ביומא מד ע"ב), הדינים שונים במהותם".

⁶ על אף דברים אלו, יש להדגיש שאינה דומה השראת השכינה שבקודש הקדשים להשראת השכינה שבהיכל, ולכן ההימצאות בהיכל בשעה זו אסורה אך אין על כך חיוב מיתה.